

De vanzelfsprekendheid van de Gouden Eeuw

LOUIS SICKING

Hoogleraar volkenrechtsgeschiedenis, Vrije Universiteit Amsterdam; docent premoderne geschiedenis, Universiteit Leiden; auteur van *Colonial borderlands* en *La naissance d'une thalassocratie*

Wie dezer dagen aankomt op Schiphol, kan het niet missen. Vlak voor de bagagehal heet ING, 'Proud partner of Rijksmuseum', de reiziger met een enorme lichtbak welkom. 'Rembrandt, here I come,' luidt het in gigantische letters, geflankeerd door delen van een uitgelichte Nachtwacht.

124

De reductie van de Nederlandse geschiedenis tot Holland in de Gouden Eeuw, tot Amsterdam, tot de grachtengordel, tot de regentenelite die erin woonde, tot de kunst die er aan de muren hing, zien we niet alleen terug in reisgidsen met titels als *Amsterdam and Holland*. De Gouden Eeuw is een zogenaamd 'sterk merk' waarvan steden en musea zich bedienen voor citymarketing en hoge bezoekersaantallen. De Gouden Eeuw behoeft geen rechtvaardiging. Een veelzeggend voorbeeld is het relatieve gemak waarmee de Nederlandse regering, die eerder grootscheepse bezuinigingen doorvoerde in de culturele sector, bijspromg met miljoenen euro's voor de aanschaf van twee Rembrandts (samen met Frankrijk). Zo maken ook politici, van rechts en links, goede sier met de Gouden Eeuw.

Het is de vanzelfsprekendheid van de Gouden Eeuw waartegen ik me verzet. Niet omdat ik geen waardering op kan brengen voor de verworvenheden uit die tijd, waaronder de sublieme werken van Rembrandt, maar omdat de sterke focus daarop een eenzijdig, elitair beeld van de Nederlandse geschiedenis oplevert. Er is zoveel meer dan de grachtengordel.

Historici besteden al geruime tijd aandacht aan de minder glorieuze aspecten van de Gouden Eeuw, bijvoorbeeld aan de slavenhandel of aan de proletarisering (toenemende loonafhankelijkheid zonder perspectief op bezit van productiemiddelen of kapitaal om zich zelfstandig te kunnen vestigen) van veel immigranten die, aangetrokken door werkgelegenheid en het perspectief op een beter bestaan, naar de Nederlandse Republiek trokken. Die proletarisering was niet toevallig het sterkst in Amsterdam: daar was in vergelijking met de rest van de Republiek het meeste werk voor ongeschoolde loonarbeiders en dienstpersoneel. Dat was een van de keerzijden van het kosmopolitisme van de handelsmetropool, waar zo ongeveer alles wat de wereld te bieden had te koop was. Inmiddels wordt ook erkend dat de grotendeels uit de middeleeuwen daterende instellingen, waaronder stadsbesturen, de gewestelijke staten en de Staten-Generaal, in het decentrale staatsbestel van de Republiek vooral ten gunste werkten van de burgerlijke elite. De institutionele vernieuwingen die zich vooral op het terrein van economie en financiën voordeden, en waarvan de VOC een in het oog springend resultaat was, werkten eveneens in het voordeel van deze groep. Niet toevallig vergaarden de aandeelhouders van de VOC grote rijkdom en waren juist zij in hoge mate verantwoordelijk voor culturele uitingen die karakteristiek zijn geworden voor de Gouden Eeuw. Door recent onderzoek is echter bevestigd dat de koopkracht van de gemiddelde Nederlander in de vijftiende eeuw groter was dan in de Gouden Eeuw. Er is zelfs gesuggereerd dat de inwoners van het zeventiende-eeuwse Drenthe, waar weinig of niets aan een Gouden Eeuw deed denken, een hogere levenskwaliteit hadden dan de Hollanders, zeker wanneer de demografische druk en daaraan gerelateerde problemen als ziekten en milieuverontreiniging worden ingecalculeerd.

Ook de volkenrechtsgeschiedenis ging gebukt onder het juk van de Gouden Eeuw. De in 1648 gesloten Vrede van Westfalen, inclusief de Vrede van Münster waarmee de Republiek werd erkend, werd gezien als de geboorteakte van het moderne Europese

statensysteem en Hugo de Groot (1583-1645) als de vader van het moderne volkenrecht. De verbreding van het vakgebied in ruimte en tijd, waarmee de buiten-Europese wereld en de eeuwen vóór de zeventiende meer aan bod komen, hebben geleid tot een belangrijke relativering van de Westfaalse vrede, zodat nu zelfs over een Westfaalse mythe wordt gesproken. Hoe belangrijk en invloedrijk de werken van Hugo de Groot ook zijn geweest, hij had belangrijke voorgangers als Francisco de Vitoria (1480-1546), Francisco Suárez (1548-1617) en Alberico Gentili (1552-1608), al kunnen die niet bogen op een spectaculaire ontsnapping in een boekenkast.

Niet alleen de volkenrechtsgeschiedenis, ook de geschiedenis van Nederland bevat zoveel meer interessants en relevants dan de Gouden Eeuw. Neem bijvoorbeeld de staatkundige geschiedenis: de vorming van de Nederlanden onder de Bourgondische hertogen in de vijftiende eeuw en de uitbreiding met de noordoostelijke provincies onder Karel V zijn net zo relevant voor een goed begrip van de ontstaansgeschiedenis van Nederland als de Nederlandse Opstand en de scheiding tussen Noord en Zuid die er, onbedoeld, op volgde. Dat geldt ook voor de Frans-Bataafse tijd, toen Amsterdam de hoofdstad van het land werd. Helaas vergat de stad dat tweehonderd jaar later te vieren.

De verbreding van het blikveld tot buiten de Gouden Eeuw en de grachtengordel nodigt uit tot het heroverwegen, problematiseren én actualiseren van de Nederlandse geschiedenis. Misschien levert de niet te vermijden lichtbak op Schiphol onbedoeld wel een bijdrage aan deze uitnodiging. De omarming door ING en Rijksmuseum – een door de overheid geredde grootbank en een verzelfstandigd nationaal museum – van Neerlands beroemdste schilder doet mij in elk geval sterk denken aan de innige verbondenheid tussen haute finance, politiek en kunst, die zo kenmerkend is voor de Gouden Eeuw en de grachtengordel. De Gouden Eeuw als uitgangspunt en maatstaf voor de Nederlandse geschiedenis vraagt om kritische reflectie.